

UOT 37.013.42

Q.Ə.Əsgərzadə
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Texniki Universiteti
AZ1073, Bakı ş., Hüseyn Cavid pr. 25
e-mail: qafar.askerzade@bk.ru

TELEVİZIYA VERİLİŞLƏRİ VASİTƏSİLƏ YUXARI SINIF ŞAĞIRDLƏRİNİN ESTETİK MƏDƏNİYYƏTİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ MÜHÜM SOSIAL-PEDAQOJİ PROBLEMDİR

Açar sözlər: televiziya, incəsənət, musiqi, estetik mədəniyyət, təfəkkür, vətənpərvərlik, intellekt

Televiziya müasir dövrün ən mühüm reallıqlarından biridir. Televiziya verilişləri yuxarı sinif şagirdlərin şüuruna güclü təsir göstərir, onları mənən inkişaf etdirir, məlumatlandırır, ətraf mühitə və insanlara münasibəti formalaşdırır. Hazırda televiziya verilişlərinin yuxarı sinif şagirdlərinin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinə təsir problemi çox aktualdır. Çünki, söhbət demokratik cəmiyyət üçün, dövlətçiliyimizin gələcəyi üçün yeni təfəkkürlü insan tərbiyəsindən gedir. Əgər televiziyanın tərbiyəvi imkanlarından ailə-məktəb münasibətlərindən doğan ümumi estetik tərbiyə sistemində müntəzəm istifadə olunarsa, o halda televiziyanın tərbiyəvi imkanları daha effektiv olur. Bununla belə, televiziya verilişlərinə, xüsusən, incəsənətə, musiqiyə həsr olunan verilişlərə baxımda əsasən, məktəblə ailənin birliyinə və həmrəyliyinə nail olmaq lazımdır. Bütün bunlar məktəbli ilə televiziya arasında estetik mədəniyyətin yüksəldilməsinə, televiziya verilişlərinin tərbiyəvi əhəmiyyətinə kömək edir.

Г.А.Аскерзаде

ПОВЫШЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТАРШЕКЛАССНИКОВ ЧЕРЕЗ ТЕЛЕПЕРЕДАЧИ – ВАЖНАЯ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Ключевые слова: телевидение, искусство, музыка, эстетическая культура, мышление, патриотизм, интеллект

Телевидение – одно из важнейших реалий нашего времени. Телевизионные программы оказывают сильное влияние на умы

старшеклассников, развивают их духовно, информируют их и формируют их отношение к окружающей среде и людям. В настоящее время очень актуальна проблема влияния телепередач на повышение эстетической культуры старшеклассников, поскольку речь идет о воспитании нового мировоззрения для демократического общества, будущего нашей государственности. Однако с точки зрения телевизионных передач, особенно посвященных искусству и музыке, необходимо добиться единства и солидарности между школой и семьей. Все это способствует повышению эстетической культуры между учащимися и телевидением и воспитательному значению телевизионных передач.

G.A.Asgarzadeh

ENHANCING THE AESTHETIC CULTURE OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH TELEVISION PROGRAMS IS AN IMPORTANT SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Keywords: television, art, music, aesthetic culture, thinking, patriotism, intellect

Television is one of the most important realities of our time. Television programs have a strong influence on the minds of high school students, develop them spiritually, inform them and shape their relationship to the environment and people. At present time, the problem of the influence of television programs on improving the aesthetic culture of high school students is very relevant, since it is a question of fostering a new worldview for a democratic society and the future of our statehood. However, in terms of television programs, especially those dedicated to art and music, it is necessary to achieve unity and solidarity between school and family. All this contributes increasing in aesthetic culture between students and television and the educational value of television programs.

Televiziya incəsənətin bir növü kimi günümüzün reallığıdır. Onun potensial tərbiyəvi imkanları tükənməzdir və bu layiqincə dəyərləndirilməlidir. İncəsənətin bir növü kimi televiziya, onun mahiyyəti və yuxarı sinif şagirdlərinin estetik tərbiyə və mədəniyyətinin inkişafında rolu və təsir imkanları ətraflı və müntəzəm tədqiq olunmalıdır.

Yuxarı sinif şagirdlərinin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsində televiziyanın tərbiyəvi imkanlarını və xüsusiyyətlərini qiymətləndirərək televiziyanın global xarakter daşmasını nəzərə almamaq mümkün deyildir. Mənəvi akselerasiya estetik anlama, hər şeydən əvvəl, şagirdlərin geniş

tamaşaçı auditoriyası üçün nəzərdə tutulan televiziya verilişlərinin təsirində olmalarıdır.

Bu gün belə bir həyat gerçəkliyi vardır ki, təbiət, insan və cəmiyyət gözəlliklərini, onların rəngarəngliyini, müxtəlif təzahürlərini duymaq, qavramaq, sevmək, qiymətləndirmək, həyatı gözəllik qanunları əsasında yaşamaq estetik tərbiyənin məqsədidir [1, s.65].

Məktəblinin şəxsiyyət kimi harmonik inkişafı və estetik mədəniyyətin yüksəldilməsi üçün onun incəsənətin bütün növ və janrları ilə, xüsusən də musiqi ilə daha geniş miqyasda tanış olması vacibdir.

Bədii silsilə verilişlərində, xüsusən, konsert-mühazirələrdə, musiqi və musiqiçilər haqqında müxtəlif səpkili verilişlər nümayiş etdirilir. Bu verilişlərdə bəstəkarın, musiqiçi və müğənninin, xanəndənin, rəqqasların tərcümeyi-halı, onların keçdiyi həyat yolu və yaradıcılığının əsas səhifələri, müasirləri, dövr ilə qarşılıqlı əlaqələri, repertuarları, gələcək planları və s. yer alır. Məktəblilər bu informasiyaları mənimsəməklə daha çox məlumat əldə edir, bu və ya digər sənət adamı ilə görüşə hazır olur. Televiziylərdən əldə olunan bədii informasiya sənətsüənəslilik biliklərinə meyli genişləndirir, şagirdlərin dünya görüşünü artırır, onları yaradıcılığa həvəsləndirir. Bu isə öz növbəsində onların estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsi deməkdir.

Müəyyən tarixi şəraitdə Azərbaycan incəsənətinin bir neçə növü – poeziya, memarlıq, xəttatlıq daha da inkişaf etmiş, balet, simfonik və kamera musiqisi, opera, teatr kimi sahələrin inkişafına, daha geniş yayılmasına imkan verilməmişdi. Belə bir vəziyyət məktəblilərin estetik maraqlarına, onların estetik mədəniyyətinin inkişafına öz mənfi təsirini göstərmişdi. Hazırda müasir yeniyetmələr bir qayda olaraq estrada, pop, rok musiqisinə daha çox baxdıqları üçün, onların xalq musiqisinə, muğama, aşıq musiqisinə, klassik və və simfonik, musiqyə maraqları azalır. Bu boşluğu doldurmaq isə birinci növbədə müəllim və valideynlərin, həm də telekanalların üzərinə düşür. Bunun üçün başlıca olaraq, ilk növbədə şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır [2, s.21].

Məlumdur ki, yaradıcılıqda – mahnı və rəqsə, musiqi alətlərində ifadə və s. mümkün qədər xüsusi iştirak ilk növbədə bədii inkişaf vasitəsi kəsb edir. Bu da gənc şəxsiyyətin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsinə öz müsbət təsirini göstərir. Bədii silsilədən olan televiziylər yuxarı sinif şagirdlərində musiqinin müxtəlif növ və janrlarına marağı stimullaşdırır, dünya musiqi xəzinəsinin varlığının dərk edilməsi prosesini, həmçinin, gənc şəxsiyyətin müstəqil estetik inkişaf bacarığını intensivləşdirir.

Respublika kanallarında mütəmadi olaraq xoreoqrafik incəsənətlə bağlı verilişlərə də xeyli yer ayrılır: "İldırımli yollarla", "Yeddi gözəl" (Qara Qarayev); "Mən bir gecə" (Fikrət Əmirov); "Məhəbbət əfsanəsi" (Arif Məlikov); "Qızı qalası" (Əfrasiyab Bədəlbəyli) və s. baletlər bunlara parlaq

misaldır. Bu verilişlərdə, eləcə də rəqs sənəti ilə bağlı müxtəlif səpkili verilişlərdə, rəqsin tarixi və bu günə qədər onun müxtəlif növlərinin inkişafı barəsində müfəssəl və maraqlı məlumat verilir [3, s.414]. Bununla rəqsin spesifikasiyi, incəsənətin bir növü kimi mahiyyəti, mənşəyi, müxtəlif milli formaları; onun qədimliyi və müasir təşəkkülü; rəqs sənətinin əsas inkişaf dövrləri diqqət mərkəzinə gətirilir. Rəqsin yaşamasını təmin edən instrumentarilər nəzərdən keçirilir (rəqsin şəkli, tullanma texnikası, piruet, balet geyimi və s.). Bu qəbil verilişlərə baxışın məqsədini rəqs sənəti, onun tarixi, spesifikasiyi, mahiyyəti, milli formanın müxtəlifliyi, klassik və müasir rəqslə tanışlıq təşkil edir. Şagirdlərdə rəqs sənətinə maraq xeyli zəif olduğundan bu verilişlər onların bu sahədə inkişafına güclü təsir göstərir. Əlbəttə ki, şagirdlərə verilişlərin ayrı-ayrı söhbətlərin məzmununun emosionallığı; paradoksun effekti (gözlənilməz mülahizələr); tapmacalar təklif etmək və onları cavablandırmaq bacarığı hökmən aşılmalıdır. Müəyyən psixoloji "təzyiq", müəllimin xüsusi münasibəti, onun "emosional avtoriteti" və s. də bu prosesdə nəzərdən qaçırılmamalıdır.

Təcrübələr göstərir ki, bu qəbil verilişlərə baxış maksimal maraqla, incəsənətin bu növünü dərk etmək istəyi ilə, bu janra müsbət münasibət yaratmaqla müşayiət olunur. Baxış prosesində yaranan emosional vəziyyət müəllim və şagirdlərdə emosional reaksiya, qiymətləndirmə müsbət təsirini göstərir.

Telebaxışdan sonra alınan təəssürat, bilik və təsəvvürün, həmçinin, səhnəcik-mülahizələrin formalaşmasını zənginləşdirmək məqsədilə şagirdlərlə müvafiq sual-cavab aparılır.

Aparılan müşahidələrdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, bu verilişləri seyr edən şagirdlər tədricən rəqs sənətinə maraq göstərilir. Xüsusilə də, artistin plastik pozası, rəqs hərəkətləri, jesti, mimikası kimi ifadə vasitələri daha emosional və təsiredicidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, bu verilişlərdə şagirdlərə hələ qədimdən bizə miras qalan rəqsin tərbiyəvi mənası, rəqsin estetik funksiyası aşılır. Xüsusən, rəqs tarixinə diqqət yetirilir ki, burada da milli rəqslərlə Avropa rəqsləri və digər xalqların rəqsləri arasında fərq müzakirə obyektinə çevrilir. Başqa xalqların rəqsləri kimi bizim rəqslərimiz də milli xüsusiyyətlərimizi, xalqın xarakterini, onun tarixini, incəsənətini, məişətini məktəblilərə əyani şəkildə çatdırmaqda tanış etməkdə mühüm rol oynayır [4, s.88].

Məktəblilərdə yuxarı sinif şagirdlərinin incəsənətə, xüsusilə musiqyə meyilliyinin artırılmasında əsas çətinlik, bu prosesin təşkilində sistemliyin və şagirdlərin musiqyə dair lazımı bilik almasının məqsədyönlü forması olan informasiyanın qəbuluna dair pedaqoji rəhbərliyin olmaması ilə əlaqədardır.

Yuxarı sinif şagirdlərinin bu və ya digər musiqili proqramlarına üstünlük verməsi müəyyən dərəcədə televiziya kanallarının estetik informasiya

mənbələrindən asılıdır. Estetik informasiyanın gənc tamaşaçılara təsirinin effektivliyinin artırılması və həmçinin, proqramların bədii-pedaqoji təsir imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə telekanalların yaradıcı heyətinə aşağıdakı tövsiyələri vermək məqsəduyğundur:

- yuxarı sinif şagirdləri üçün musiqili verilişlərə dair tematikanın genişləndirilməsi;

- həmin verilişlərin hazırlanması zamanı orta məktəblərdə müvafiq tərbiyə işləri üzrə məsləhətlərin əsas müddələrinin və tələbatının nəzərə alınması;

- gənclər və məktəblilər üçün televerilişlərin təşkili və planlaşdırılmasında məktəblilərin bədii maraqlarının və musiqi seçiminin səviyyəsinin nəzərə alınması və onlara müvafiq istiqamətin verilməsi;

- respublika televiziya kanallarının məktəblərlə işgüzar və yaradıcı əlaqələrini gücləndirmək;

- bədii-estetik silsiləyə aid musiqili televerilişlərin təbliğinin genişləndirilməsi;

- təhsil nazirliyinin müvafiq qurumları və ya yerli təhsil şöbələri vasitəsilə məktəbləri telekanalların illik tematik planları, həmçinin, verilişlərin aylıq annotasiya planları ilə tanış edilməsi;

- incəsənətin bir növü kimi televiziyanın dili, spesifikasiyi və estetika üzrə xüsusi mövqeyi üzrə müxtəlif musiqili verilişlərin təşkil edilməsi.

Heç şübhəsiz, göstərilən bu məsələlərin vaxtında nəzərə alınması məktəblilərdə estetik informasiyanın qavranılması mədəniyyətinin formalaşmasına kömək edər, televerilişlərə seçici münasibət formalaşar, incəsənət nümunəsi kimi musiqili televerilişləri qəbuletmə bacarığı inkişaf edər. Belə bir mövqə ayrı-ayrı təhsil ocaqlarında, ümumtəhsil məktəblərində bədii-estetik istiqamətdə sinifdən xaric və məktəbdən xaric işlərin daha mütəşəkkil aparılmasına müsbət təsir göstərir.

İndiki dövrdə bədii-estetik tərbiyənin əsas məqsədi hər bir insana, xüsusən, məktəbli gənclərə sağlam estetik zövq aşılamaqdan, zövqlü musiqi və mahnılarla onların mənəvi dünyasını daha da zənginləşdirməkdən ibarətdir. İdeya-təsiri vasitələri arasında incəsənətin növü kimi musiqinin üstünlüyü məhz onun obrazlığı, konkret əyaniliyi və emosionallığındadır. Musiqinin əsas məziyyəti insanların sadə hissələrindən başlamış onun həyəcan, təəssürat, əhval-ruhiyyə və intim hissələrində bütünlük psixi aləminin rəngarəngliyi və zənginliyində onlara nüfuz etməsindədir. Əsl sənətkar insanın ahəngdar inkişafına kömək edən yeni mənəvi xarakterlərin ən yaxşı tərbiyəçisidir.

Məqalənin elmi yeniliyi məktəblərdə bu problemin real vəziyyəti, onun öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi, estetik tərbiyənin pedaqoji problem kimi tədqiq edilməsi yuxarı sinif şagirdlərinin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsində mühüm vasitə kimi müasir televiziyanın rolu və onun təsir imkanlarının aşkar edilməsi və elmi-nəzəri cəhətdən əsaslandırılmalıdır.

Bununla televiziya kanallarında hazırlanan incəsənətə, musiqiyə həsr olunan televerilişlərin yuxarı sinif şagirdlərinə çatdırılmasının və həmin vasitələrlə onların estetik mədəniyyətini inkişaf etdirməyin başlıca prinsipləri, forma və yolları müəyyən etməyə imkan yaranır.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti. Azərbaycan incəsənəti, xüsusilə, musiqi yaradıcılığı geniş mənada Azərbaycan mədəniyyəti haqqında yuxarı sinif şagirdlərində dolğun təsəvvür yaratmaq üçün televiziya kanalları çox geniş imkanlara malikdir. Lakin, bu imkanları əvvəlcədən nəzərə almaq Azərbaycan incəsənətinin ayrı-ayrı sahələri, janrları üzrə onların biliyini, dünyagörüşünü artırmaq üçün məqsədli, mövzuya uyğun televerilişlərə baxış mədəniyyəti təşkil olunmalıdır. Incəsənətə, musiqiyə həsr olunan və müxtəlif kanallar vasitəsilə nümayiş etdirilən televerilişlərin estetik təsir qüvvəsi ona görə get-gedə artır ki, orada haqqında söhbət gedən incəsənət əsərinin, hər hansı janr nümunəsinin yarandığı dövr, bədii üslub, sənətkarın yaradıcılıq qayəsi, cəmiyyətin, müxtəlif nəsiləndən olan insanların, o cümlədən, yuxarı sinif şagirdlərinin mədəni tərəqqisinə göstərdiyi təsir istiqamətləri konkret faktlar, həyati lövhələrlə izah edilir. İncəsənətə həsr edilən televerilişlər vasitəsilə məktəblilər ayrı-ayrı əsərlərin estetik təsir xüsusiyyətlərini qavramaq qaydaları, habelə bədii dəyərləri haqqında verilən nəzəri məlumatları mükəmməl mənimsəyirlər ki, bu da onların estetik mühakimə yürütmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Televiziyanın bədii-pedaqoji təsirinin effektivliyi verilişlərin yüksək ideya-bədii səviyyəsindən, onların tərbiyəvi istiqamətindən, məktəblilərin yaş xüsusiyyətindən, estetik tələbatından və s. asılıdır.

Televiziya da nümayiş etdirilən incəsənətlə bağlı verilişlər onun nümayəndələri ilə ünsiyyət imkanlarını genişləndirir, məktəbin bədii tərbiyə işinin səviyyəsini yüksəldir, məktəblilərin ictimai-estetik fəallığını inkişaf etdirmək üçün əlverişli şərait yaradır.

Bu istiqamətdə mühazirələr, ekskursiyalar, incəsənət xadimlərinin iştirakı ilə görüşlər daha geniş yayılmış formalar kimi səciyyələndirilir. Yaradıcı işçilərin, eləcə də televiziya əməkdaşlarının məktəblə daimi əlaqələri daha məhsuldar olur: fakultativlərə, dərnlərə rəhbərlik, məktəb video arxivinin yaradılmasına köməklik.

Estetik mədəniyyətin mürəkkəb, çoxcəhətli vəzifələrinin həyata keçirilməsi məktəbin, ailənin, televiziya kanallarının, yaradıcı birliklərin, bütün ictimaiyyətin səylərinin birləşdirilməsini tələb edir. Bu işin müvəffəqiyyəti xeyli dərəcədə müəllimin özünün estetik mədəniyyətinin səviyyəsindən, onun estetikani pedaqogika ilə birləşdirmək bacarığından asılıdır.

Bu baxımdan problemlə bağlı 4 mühüm cəhət diqqəti cəlb edir:

- məktəbin televiziya kanalları ilə işbirliyi sisteminə yiyələnməsinin zəruriliyi;

- bu istiqamətdə rəngarəng iş formalarına (ekskursiyalar, görüşlər və s.) istinad olunması;

- bilavasitə məktəbdə şagirdlərin estetik görüşlərini genişləndirə bilən videoarxivlərin yaradılması;

- bu işdə fəal mövqeyi ilə tanınmalı olan müəllimlərin (tərbiyəçilərin, məktəb rəhbərlərinin, həmçinin bədii dərnək, klub və studiya məşğələlərini aparan mütəxəssislərin özlərinin estetik mədəniyyətinin yüksəldilməsi, estetikani pedaqogika ilə birləşdirilməsi.

Ədəbiyyat

1. Ağayev Ə., Rzayev V. Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi. Monoqrafiya. Bakı: Avropa, 2005, 288 s.
2. Xəlilov V.C. Məktəblilərə musiqi haqqında. Bakı: Nərgiz, 2002, 63 s.
3. Гафар Аскерзаде, Акиф Тавакколь оглы. История Азербайджанской Журналистики. Баку: «ABC poligraf» 2015, 455с
4. Qurbanov B.Q. Musiqinin bədii-estetik məsələləri. Bakı: Ağrıdağ, 2000, 374 s.
5. Əhmədov N. Yeni təməllərin estetik tərbiyəsi. Bakı: Elm, 1974, 32 s.
6. Hüseynov İ. Azərbaycan milli adət və ənənələrinin bədii-estetik mahiyyəti. Bakı: Mars-Print NPF, 2002, 305 s.
7. Quliyev E.H. Televiziya: nəzəriyyə, inkişaf meylləri. Bakı: İşıq, 2004, 236 s.
8. Məhərrəmov Q.M. Televiziya haqqında etüdlər. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1996, 215 s.
9. Nizami Xudiyev. Radio, televiziya və ədəbi dil. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 2001, 649 s.
10. Абека-Нюнде Селестине «Роль телевидения в формировании личности молодого человека». Автореферат канд. фил. наук. М: 1980, 165 с.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.01.2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 15.01.2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.03.2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru Firəngiz Rzayeva

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.